

Олексій Вікторович ВАСИЛЬЄВ

доктор економічних наук,
професор кафедри економіки підприємства міського господарства,
Харківський національний університет міського господарства імені А. Н. Бекетова
вул. Маршала Бажанова, 17, м. Харків, 61002, Україна
E-mail: oleksy77@mail.ru
Телефон: +380674430732

Вікторія Ігорівна МЕЙТА

аспірантка кафедри фінансів,
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»
вул. Фрунзе, 21, м. Харків, 61002, Україна
E-mail: ashlee182@mail.ru
Телефон: +380976500544

**ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ
БЕЗПЕКОЮ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ**

Васильєв, О. В. Формування системи управління економічною безпекою промислових підприємств [Текст] / Олексій Вікторович Васильєв, Вікторія Ігорівна Мейта // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: С. І. Шкарабан (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету “Економічна думка”, 2013. – Том 14. – № 2. – С. 138-145. – ISSN 1993-0259.

Анотація

У статті розглянуто чинники, що обумовлюють необхідність створення системи управління економічною безпекою промислових підприємств. Проаналізовано концептуальні підходи до визначення системи економічної безпеки підприємства вітчизняними та іноземними науковцями. Встановлено мету, завдання, принципи, об'єкти, суб'єкти системи управління останньою. Виділено основні етапи формування системи. Обґрунтовано доцільність створення служби економічної безпеки на промислових підприємствах та запропоновано оптимальний її склад. Ефективність та надійність сформованої системи пропонується оцінювати, спираючись на такі критерії: підприємство зберігає та примножує матеріальні цінності, йде шляхом сталого розвитку; своєчасно попереджає кризові ситуації і нейтралізує негативні чинники, що впливають на його діяльність.

Ключові слова: економічна безпека; промислове підприємство; система; принципи; управління економічною безпекою; служба безпеки; критерії.

Алексей Викторович ВАСИЛЬЕВ

Виктория Игоревна МЕЙТА

**ФОРМИРОВАНИЕ СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТЬЮ
ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ**

Аннотация

Рассмотрены факторы, которые обуславливают необходимость создания системы управления экономической безопасностью промышленных предприятий. Проанализированы концептуальные подходы к изучению системы экономической безопасности предприятия отечественными и зарубежными авторами. Определены цель, задания, принципы, объекты, субъекты системы управления последней. Выделены основные этапы формирования системы. Обоснована целесообразность создания службы экономической безопасности на промышленных предприятиях и предложен оптимальный ее состав. Эффективность и надежность сформированной системы предлагается оценивать, опираясь на такие критерии: предприятие хранит и преумножает материальные ценности, идет по пути устойчивого развития; своевременно предупреждает кризисные ситуации и нейтрализует негативные факторы, которые влияют на его деятельность.

© Олексій Вікторович Васильєв, Вікторія Ігорівна Мейта, 2013

Ключевые слова: экономическая безопасность; промышленное предприятие; система; принципы; управление экономической безопасностью; служба безопасности; критерии.

Oleksiy Viktorovich VASYLIEV

Doctor of Sciences (Economics),
Professor, Department of Economics of Enterprise in Municipal Services
Kharkiv National University of Municipal Economy named after O. M. Beketov
Marshal Bazhanov str., 17, Kharkiv, 61002, Ukraine
E-mail: oleksy77@mail.ru
Phone: +380674430732

Viktoria Ihorivna MEYTA

Postgraduate student,
Department of Finance
National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute»
Frunze str., 21, Kharkiv, 61002, Ukraine
E-mail: ashlee182@mail.ru
Phone: +380976500544

FORMATION OF ECONOMIC SECURITY MANAGEMENT SYSTEM OF INDUSTRIAL ENTERPRISES

Abstract

The factors that explain necessity of creation of economic security management system of industrial enterprises has been considered. The conceptual approaches to the definition of economic security management system of industrial enterprises proposed by Ukrainian and foreign scientists has been analyzed. The purpose, tasks, principles, objects and subjects of a industrial enterprises economic security management system are identified. The basic stage of formation of the system has been proposed. The importance of creation of an Economic Security Department in industrial enterprises is justified. Appropriate composition of an Economic Security Department has been proposed. Efficiency and reliability of a formed system can be evaluated according to the following criteria: the company has sustainable development, multiplies material goods, uses innovative technology; in time eliminates the negative factors and crises that affect the industrial activity of the enterprise.

Keywords: economic security; industrial enterprise; system; principles; economic security management; Security Department; criteria.

JEL classification: L 230

За сучасних умов господарювання промислові підприємства України опинилися в умовах, коли необхідно самостійно забезпечувати виробничу діяльність, стійкий розвиток і адекватно реагувати на зовнішні впливи, які заважають реалізувати економічні інтереси та використати конкурентні переваги для рівноцінної конкурентної боротьби. За таких обставин важливою умовою підвищення ефективності та стійкого розвитку суб'єктів господарювання в умовах ринкових відносин є формування системи управління економічною безпекою промислових підприємств. На сьогодні в загальнодержавному розумінні відсутній чіткий механізм управління економічною безпекою як промислових підприємств, так і комерційних організацій. Існує велика кількість різноманітних програм і концепцій, які розроблено та впроваджено на великих промислових підприємствах, але всі вони мають внутрішній характер і не є системними у використанні. Крім того, необхідність розробки

ефективної системи управління економічною безпекою промислових підприємств підкреслюється й тим, що значна кількість промислових підприємств опинилися в кризовому чи близькому до нього стані, доведені до банкрутства та ліквідації. Отже проблема формування системи управління економічною безпекою підприємства є актуальною та потребує відповідних досліджень.

Питання економічної безпеки на різних рівнях управління постійно перебувають у центрі уваги дослідників. Наукові та практичні аспекти економічної безпеки розглядали такі вітчизняні та закордонні вчені, як: Л. Абалкін, С. Ілляшенко, А. В. Козаченко, В. Мунтіян, Є. Олейников, В. Пономарьов, В. Шинкаренко та інші. Серед фахівців, які у своїх роботах працювали над управлінням економічною безпекою, слід назвати таких, як: О. Л. Коробчинський, Л. Шемаєва, З. Якубович та інші. Концептуальні засади формування системи економічної безпеки

розглянуто у наукових працях Л. Донець, А. Заїчковського, Т. Іванюти, В. Ортинського, Т. Слободяник, О. Шнипко.

Проте, незважаючи на вагомий внесок учених, у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі все ще не вирішеними залишаються практичні аспекти економічної безпеки підприємств. Зокрема відсутні цілісні та ґрунтовні дослідження, присвячені проблемам формування системи управління економічною безпекою промислових підприємств. Недостатньо розроблена методологія оцінки економічної безпеки, вимагає вдосконалення комплекс заходів, спрямованих на підвищення рівня економічної безпеки промислових підприємств.

Метою роботи є узагальнення, поглиблення і розвиток концептуальних засад формування системи управління економічною безпекою промислових підприємств.

У сучасних умовах розвитку економіки України суб'єкти господарювання все більше звертають увагу на економічну безпеку, яка вимагає створення власної системи управління.

Необхідність формування системи управління економічною безпекою промислових підприємств зумовлена наступними чинниками: постійна взаємодія промислових підприємств з факторами зовнішнього середовища як основного джерела загроз, що можуть спричинити дестабілізуючий вплив на їх діяльність; наявність слабких місць у діяльності промислових підприємств і можливість розробки заходів щодо їх своєчасного усунення; управління економічною безпекою є головним резервом оптимізації основних виробничих процесів виготовлення промислової продукції; вимоги ринкової економіки до забезпечення економічної безпеки як фактору сталого розвитку підприємств та забезпечення їх конкурентоспроможності.

Під системою економічної безпеки Є. Олейніков розуміє «систему заходів, здатних: попередити втрати життєво важливих цінностей, забезпечити стан захищеності і розвиток особистості, суспільства і держави» [1].

На думку Л. Донець, «система економічної безпеки підприємства становить обмежену безліч взаємозалежних елементів, що забезпечують безпеку підприємства і досягнення ним цілей бізнесу. Складовими елементами такої безпеки є об'єкт і суб'єкт безпеки, механізм забезпечення безпеки, а також практичні дії щодо забезпечення безпеки» [2, с. 51]. Такої думки дотримується і В. Ортинський [3, с. 84].

О. Шнипко вважає, що «система економічної безпеки – це система, що взаємодіє з навколишнім оточенням і має сукупність властивостей, які забезпечують здатність до самовиживання та розвитку в умовах виникнення зовнішньої або внутрішньої загрози» [4, с. 22].

Комплексна система економічної безпеки

підприємства, згідно з Т. Слободяник, «це комплекс взаємопов'язаних заходів організаційно-правового характеру, що здійснюються спеціальними органами, службами, підрозділами суб'єкта господарювання, спрямованими на захист життєво важливих інтересів особистості, підприємства і держави від протиправних дій з боку реальних або потенційних фізичних або юридичних осіб, що можуть призвести до істотних економічних утрат і забезпечення економічного зростання у майбутньому» [5, с. 23].

Т. Іванюта та А. Заїчковський розглядають систему економічної безпеки як «обмежену множину взаємопов'язаних елементів, що забезпечують безпеку підприємства та досягнення ним цілей бізнесу. Складовими елементами такої системи є об'єкт та суб'єкт безпеки, механізм забезпечення безпеки, а також політика безпеки. До складових політики безпеки автори відносять: цілі та задачі безпеки, функції та принципи безпеки, а також стратегію безпеки» [6, с. 25].

Детальне визначення системи економічної безпеки суб'єктів господарювання надає Л. Шемаєва: «це організована сукупність взаємопов'язаних елементів зовнішньої та внутрішньої безпеки суб'єктів господарювання, таких як: спеціальні органи та служби, об'єкти, наукові підходи, нормативно-правова база, політика, стратегія, концепція, принципи, функції, завдання, методи та засоби, що спрямовані на забезпечення реалізації стратегічних і тактичних інтересів суб'єкта господарювання, а також захист цих інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз» [7, с. 115].

Систему економічної безпеки підприємства З. Якубович розглядає як «підсистему відкритої складної системи – підприємства» і виділяє такі її основні елементи: вхід системи, суб'єкти системи, мету, цілі, завдання, принципи та інструменти [8, с. 81-86].

Козаченко А. В. та інші вважають, що сучасна система управління економічною безпекою повинна бути гнучкою, інтегрованою та відкритою, яка охоплює принципи, прийоми і способи, методи і методики, процедури, алгоритми і моделі, за допомогою яких забезпечується гармонізація інтересів підприємства з інтересами взаємодіючих з ним суб'єктів зовнішнього середовища [9, с. 107].

Найбільш повне трактування надає Коробчинський О. Л., який визначає систему управління економічною безпекою як комплекс організаційно-управлінських, технологічних, технічних, профілактичних і маркетингових заходів, спрямованих на кількісну й якісну реалізацію захисту інтересів підприємства від зовнішніх і внутрішніх загроз [10].

Головною метою системи управління економічною безпекою підприємства є попередження кризових ситуацій і мінімізація

впливу негативних факторів на діяльність підприємства.

До основних завдань системи управління економічною безпекою промислових підприємств слід зарахувати: збір, аналіз, оцінку зовнішнього оточення та прогнозування розвитку подій; захист законних прав і інтересів підприємства; вивчення діяльності конкурентів, партнерів, клієнтів; забезпечення збереження матеріальних цінностей; виявлення, попередження, припинення можливих протиправних дій співробітників, конкурентів; захист комерційних таємниць тощо.

Основними принципами, на яких повинна ґрунтуватися система управління економічною безпекою промислових підприємств, повинні бути:

- принцип розвитку – передбачає необхідність урахувати швидкі зміни, що відбуваються у навколишньому оточенні, здатність системи до розвитку, розширення та змін у структурі;
- принцип адаптивності – виражається у здібностях системи управління прилаштовуватися до змін зовнішнього та внутрішнього оточення підприємства з метою уникнення загроз;
- принцип єдності – передбачає те, що всі дії підрозділів служби економічної безпеки підприємства повинні бути узгодженими та скоординованими;
- принцип компетентності – передбачає, що питаннями забезпечення економічної безпеки займаються висококваліфіковані кадри;

- принцип економічної доцільності – полягає в тому, що витрати на проведення заходів з забезпечення безпеки повинні бути економічно обґрунтованими;
- принцип оперативності – швидка реакція системи на зміни у навколишньому оточенні, використання тільки актуальної інформації;
- принцип комплексності передбачає нейтралізацію шкідливих факторів на всі функціональні складові економічної безпеки;
- принцип законності – передбачає функціонування системи управління економічною безпекою згідно з вимогами чинного законодавства;
- принцип безперервності – система повинна постійно захищати інтереси підприємства в умовах невизначеності та ризику.

Дотримання цих принципів сприятиме підвищенню ефективності роботи системи управління економічною безпекою (рис. 1).

Основними об'єктами її захисту є: продукція підприємства, персонал, комерційні таємниці та внутрішня інформація, інтелектуальна власність, фінансові ресурси, основні оборотні та виробничі фонди, нематеріальні активи, репутація підприємства [11-13].

Суб'єкти системи управління економічною безпекою можна поділити на внутрішні (працівники підприємства) та зовнішні (держава та її інститути, банки, конкуренти, посередники, споживачі, постачальники).

Рис. 1. Принципи системи управління економічною безпекою промислових підприємств*

** Розроблено автором*

До основних заходів, які керівництво підприємства може використовувати для управління економічною безпекою, належать:

- правові – заходи, спрямовані на застосування нормативно-правових документів, що стосуються усіх сфер діяльності підприємства, з метою забезпечити інтереси конкретних суб'єктів господарювання;
- фінансово-економічні – заходи, що спрямовані на забезпечення фінансової незалежності та фінансової стабільності, конкурентоспроможності продукції підприємства, нарощення матеріальних цінностей, їх захист від зазіхань конкурентів;
- силові – заходи, спрямовані на залучення сторонніх організацій або використання власних підрозділів для захисту майна, матеріальних цінностей, інформації, усіх видів ресурсів підприємства від дій конкурентів;
- інформаційні – заходи, що пов'язані зі збором та аналізом релевантної інформації, яка використовується для прийняття ефективних управлінських рішень, розробки стратегії діяльності підприємства, попередження кризових ситуацій;
- техніко-технологічні – заходи, спрямовані на своєчасне оновлення виробничих фондів, раціональне використання виробничих потужностей тощо;
- інноваційні – використання інноваційних технологій у різних аспектах діяльності підприємства з метою забезпечення конкурентоспроможності.

Формування системи охоплює такі основні етапи:

- вивчення специфіки бізнесу підприємства, сегмента, який воно охоплює на ринку; визначення місії та цілей діяльності. Формування системи управління економічною безпекою та створення її об'єктів залежать від розмірів підприємства та його можливостей. Як правило, підприємства малого бізнесу користуються послугами зовнішніх спеціалізованих приватних підприємств. Підприємства середнього бізнесу можуть користуватися комбінованою системою економічної безпеки, спираючись на можливості і ресурси власних підрозділів безпеки та в міру необхідності залучаючи потенціал зовнішніх організацій. Великим підприємствам доцільно створювати повноцінну систему економічної безпеки із власною службою та потужними ресурсами.
- моніторинг зовнішнього та внутрішнього середовища, у якому працює підприємство, вивчення інформації про кризові ситуації, їхні причини і шляхи врегулювання, виявлення наявних та потенційних загроз економічній

безпеці підприємства, ретельний аналіз отриманої інформації;

- оцінка рівня економічної безпеки підприємства за кожною складовою (фінансова, інтелектуально-кадрова, силова, виробничо-технологічна, політико-правова, інформаційна, екологічна безпека), аудит наявних засобів із забезпечення безпеки й аналіз їх відповідності виявленим загрозам;
- моделювання нової системи економічної безпеки підприємства: розробка заходів з мінімізації і нейтралізації впливу негативних факторів, що було виявлено під час попереднього етапу; вибір інструментів і засобів захисту від виявлених загроз; визначення центрів відповідальності та повноважень керуючих осіб; підготовка пропозицій щодо удосконалення системи економічної безпеки (у т. ч. створення служби безпеки на підприємстві, якщо такої не існувало, чи системи безпеки на її базі, визначення механізмів її забезпечення та розроблення організаційної структури управління системою); розрахунок усіх видів необхідних ресурсів; планування щомісячних витрат на забезпечення функціонування системи економічної безпеки (бюджет);
- упровадження сформованої системи на підприємстві та оцінка її ефективності.

Важливою вимогою до системи управління економічною безпекою промислових підприємств є її гнучкість, адже її організаційна структура повинна забезпечувати оперативне реагування на зміни зовнішнього середовища та мати здатність швидко адаптуватися до них (рис. 2).

Як свідчить досвід зарубіжних компаній, з метою зміцнення рівня економічної безпеки підприємства доцільно створювати відповідні спеціалізовані служби.

Служба (відділ) економічної безпеки підприємства – це спеціальний підрозділ, що входить до складу організаційної структури, діяльність якого спрямована на формування належного рівня економічної безпеки та нейтралізацію основних загроз, що можуть очікувати на підприємство в процесі здійснення його виробничо-господарської діяльності.

Головні функції, які виконує служба економічної безпеки, наступні: охорона виробничої діяльності підприємства та захист комерційної інформації від несанкціонованого доступу; упровадження спеціальних інформаційних систем для протидії одержання комерційних таємниць; виявлення та нейтралізація можливих каналів витоку конфіденційної інформації в процесі виробничої діяльності; забезпечення охорони приміщень, устаткування, продукції, персоналу підприємства від неправочинних дій конкурентів.

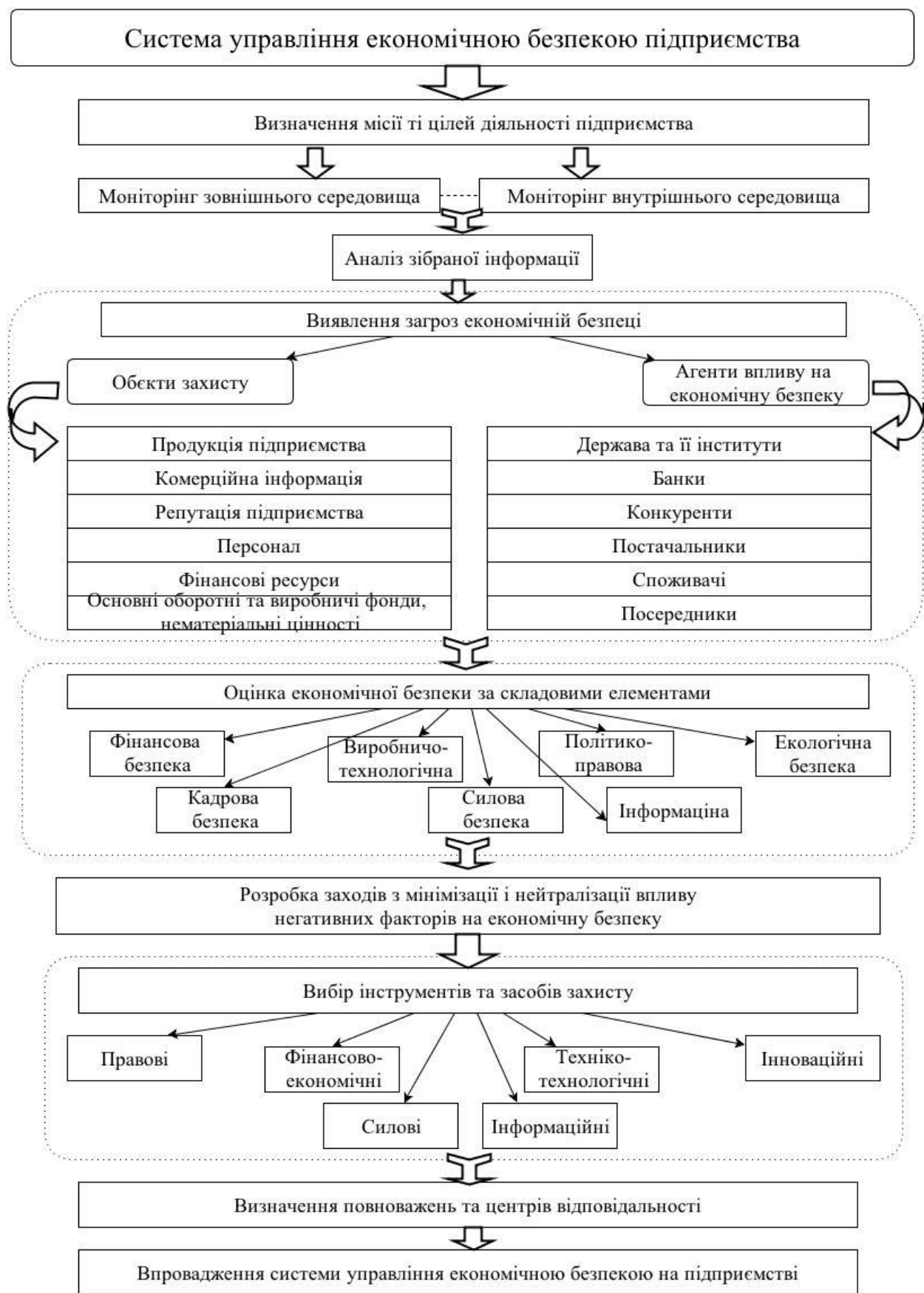

Рис. 2. Система управління економічною безпекою підприємства*

* Розроблено автором

До складу такого відділу зазвичай входять економіст, юрист, ризик-менеджер, технолог, маркетолог, програміст та інші фахівці за специфікою функціонування підприємства (рис. 3). На жаль, у вітчизняній практиці

створення таких служб не є поширеним явищем, що є однією з ключових проблем управління економічною безпекою та зумовлює її низький рівень.

Рис. 3. Склад служби економічної безпеки промислового підприємства*

* Розроблено автором

Основними критеріями оцінки ефективності та надійності сформованої системи є:

- сталий розвиток, збереження і примноження матеріальних цінностей підприємства, високий рівень конкурентоспроможності продукції;
- використання інноваційних технологій у виробничій діяльності;
- недоторканість комерційної інформації і всіх ресурсів;
- своєчасне попередження кризових ситуацій і нейтралізація негативних чинників, що впливають на діяльність підприємства.

У результаті дослідження запропоновано систему управління економічною безпекою підприємства. Її основною перевагою є чіткість і послідовність дій, які допоможуть керівникам швидко зорієнтуватися в умовах невизначеності та загроз.

Отже, система управління економічною

безпекою промислового підприємства є комплексом заходів різного спрямування, які мають на меті захистити його інтереси від негативного впливу ззовні. Базується на об'єктах, суб'єктах системи, меті, завданнях, принципах та інструментах економічної безпеки. Безпосередньо питаннями її забезпечення займається служба безпеки підприємства.

Таким чином можна зробити висновок, що формування системи управління економічною безпекою підприємства – це складний та багатовимірний процес, від якого залежить його стійкий розвиток та захищеність від загроз і небезпек.

Отримані результати поглиблюють та розвивають концептуальні основи економічної безпеки підприємства та можуть бути базою для подальших досліджень у цьому напрямку, зокрема розробки методології та інструментарію для оцінки рівня економічної безпеки.

Список літератури

1. *Экономическая и национальная безопасность [Текст] : учебное пособие / [под ред. Е. А. Олейникова]. – М. : Экзамен, 2005. – 768 с.*
2. *Донець, Л. І. Економічна безпека підприємства [Текст] : навч. посібник / Л. І. Донець, Н. В. Ващенко. – К. : Центр навчальної літератури, 2008. – 240 с.*
3. *Ортинський, В. Л. Економічна безпека підприємств, організацій та установ [Текст] / В. Л. Ортинський, І. С. Керницький, З. Б. Живко та ін. – К. : Правова єдність, 2009. – 54 с.*
4. *Шнипко, О. С. Економічна безпека ієрархічних багаторівневих систем: регіональний аспект [Текст] / О. С. Шнипко. – К. : Генеза, 2006. – 288 с.*
5. *Слободяник Т. М. Запровадження комплексної системи економічної безпеки та оцінка її ефективності на сучасному підприємстві [Текст] / Т. М. Слободяник // Економічний простір. – 2008. – №12/2. – С. 22-27.*
6. *Іванюта, Т. М. Економічна безпека підприємства [Текст] / Т. М. Іванюта, А. О. Заїчковський. – К. : Центр навчальної літератури, 2009. – 54 с.*

7. Шемаєва, Л. Г. Економічна безпека у стратегічній взаємодії з суб'єктами зовнішнього середовища [Текст]: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: спец. 21. 04. 02 / Л. Г. Шемаєва. – К., 2010. – 39 с.
8. Якубович, З. Формування системи економічної безпеки машинобудівного підприємства [Текст] / З. Якубович // Вісник ТНЕУ. – 2010. – № 1. – С. 81-86.
9. Козаченко, Г. В. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення [Текст] : [монографія] / Г. В. Козаченко, В. П. Пономарьов, О. М. Ляшенко. – К. : Лібра, 2003. – 280 с.
10. Коробчинський, О. Л. Методика формування системи економічної безпеки підприємства [Текст] / О. Л. Коробчинський // Актуальні проблеми економіки. – 2009. -№ 4(94). – С. 41-45.
11. Кузенко, Т. Б. Планування економічної безпеки підприємства в умовах ринкової економіки [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.01 / Т. Б. Кузенко. – К., 2004. – 18 с.
12. Бендіков, М. А. Экономическая безопасность промышленного предприятия в условиях кризисного развития [Текст] / А. М. Бендіков // Менеджмент в России и за рубежом. – 2000. – №2. – С. 17–30.
13. Колпаков, П. А. Концептуальные основы экономической безопасности фирмы [Текст] : автореф. дис. канд. екон. наук. : спец. 08.00.01 / П. А. Колпаков. – М., 2007. – 25 с.

References

1. Oleinykov, E. A. (2005). *Economic and national security: a tutorial* [Ekonomycheskaia y natsyonalnaia bezopasnost: uchebnoe posobyе]. Moscow: Ekzamen [in Russian].
2. Donets, L. I., & Vashchenko, N. V. (2008). *Economic security of enterprise* [Ekonomichna bezpeka pidpryemstva: navch. posibnyk]. Kyiv: Centre of scientific literature [in Ukrainian].
3. Ortynskyi, V. L., Kernytskyi, I. S., & Zhyvko Z. B. (2009). *Economic security of enterprises, organizations and institutions* [Ekonomichna bezpeka pidpryemstv, orhanizatsii ta ustanov]. Kyiv: Pravova yednist [in Ukrainian].
4. Shnytko, O. S. (2006). *Economic security of hierarchical multi-level systems: regional aspect* [Ekonomichna bezpeka iierarkhichnykh bahatorivnevykh system: rehionalnyi aspekt]. Kyiv: Geneza [in Ukrainian].
5. Slobodanyk, T. M. (2008). *The introduction of an integrated system of economic security and evaluation of its effectiveness in the modern enterprise* [Zaprovadzhennia kompleksnoi systemy ekonomichnoi bezpeky ta otsinka yii efektyvnosti na suchasnomu pidpryemstvi]. *Economic space*, 12(2), 22-27 [in Ukrainian].
6. Ivaniuta, T. M., & Zaichkovskyi, A. O. (2009). *Economic security of enterprises* [Ekonomichna bezpeka pidpryemstva]. Kyiv: Centre of scientific literature [in Ukrainian].
7. Shemaieva, L. H. (2010). *Economic security in the strategic interaction with the subjects of the environment* [Ekonomichna bezpeka u stratehichnii vzaiedonii z subiektamy zovnishnoho seredovysycha]. Extended abstract of Doctor's thesis. Kyiv [in Ukrainian].
8. Yakubovych, Z. (2010). *Formation of a engineering enterprise economic security system* [Formuvannia systemy ekonomichnoi bezpeky mashynobudivnoho pidpryemstva]. *Visnyk TNEU*, 1, 81-86 [in Ukrainian].
9. Kozachenko, H. V., Ponomarov, V. P., & Liashenko O. M. (2003). *Economic security of the enterprise: the essence and mechanism to ensure* [Ekonomichna bezpeka pidpryemstva: sutnist ta mekhanizm zabezpechennia]. Kyiv: Libra [in Ukrainian].
10. Korobchynskyi, O. L. (2009). *Method of forming a enterprises economic security system* [Metodyka formuvannia systemy ekonomichnoi bezpeky pidpryemstva]. *Actual problems of Economics*, 4 (94), 41- 45 [in Ukrainian].
11. Kuzenko, T. B. *Enterprise economic security planning in the conditions of market economy* [Planuvannia ekonomichnoi bezpeky pidpryemstva v umovakh rynkovoi ekonomiky]. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv [in Ukrainian].
12. Bendikov, M. A. (2000). *Economic security of the industrial enterprise in conditions of crisis development* [Ekonomicheskaja bezopasnost' promyshlennogo predpriyatija v uslovijah krizisnogo razvitija]. *Management in Russia and abroad*, 2, 17-30 [in Ukrainian].
13. Kolpakov, P. A. (2007). *Conceptual foundations of the enterprise economic security* [Konceptual'nye osnovy jekonomicheskoy bezopasnosti firmy]. Extended abstract of candidate's thesis. Moscow [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 13.10.2013 р.